

Kinga Karsten

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6244-8650>

UNIwersytet Papiński Jana Pawła II w Krakowie

ROR <https://ror.org/0583g9182>

O udziale pełnomocnika strony w jej przesłuchaniu w procesie kanonicznym – analiza na przykładzie kazusu

Przedmiotem badawczym artykułu jest udział pełnomocnika strony w jej przesłuchaniu w procesie kanonicznym. Artykuł analizuje konkretny przypadek (kazus) z jednego z sądów diecezjalnych w Polsce, w którym pojawiła się kwestia proceduralna dotycząca obecności pełnomocnika strony podczas jej przesłuchania.

Główne pytanie badawcze, które wyłoniło się z kazusu, brzmiało: Czy brak wyraźnego wskazania pełnomocnika w kan. 1561 kodeksu prawa kanonicznego¹ oznacza, że pełnomocnik strony nie może być obecny podczas jej przesłuchania? Konsekwencją decyzji sądu w tym zakresie, który odpowiedział na to pytanie twierdząco i odmówił pełnomocnikowi uczestniczenia w przesłuchaniu mocodawcy, było inne zagadnienie, które zawiera się w pytaniu: Czy istnieje możliwość ustanowienia przez stronę swojego pełnomocnika adwokatem *ad casum* bez zgody biskupa diecezjalnego? Na to pytanie sąd odpowiedział negatywnie. Celem artykułu jest weryfikacja poprawności wskazanych decyzji sądu.

1. Przed sądami kościelnymi mogą toczyć się rozmaite procesy. Ich przedmiotem może być: a) dochodzenie albo obrona uprawnień osób fizycznych lub prawnych,

¹ Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 2022 [dalej: KPK].

b) stwierdzenie faktów prawnych, czy c) stwierdzenie przestępstwa – w tym, co dotyczy wymierzenia lub deklarowania kary (kan. 1400 KPK).

Procesy w zakresie, o którym w pkt a, mogą być prowadzone także w trybie *causae iurium*, czyli na podstawie prawa świeckiego, jeżeli ma ono, zgodnie z prawem kanonicznym, zastosowanie na forum Kościoła. Jedną z takich spraw i wynikała w jej trakcie kwestia proceduralna związana z obecnością pełnomocnika strony (osoby fizycznej) w czasie jej przesłuchania stała się kanwą dla tego artykułu.

2. Zgodnie z kan. 1534 KPK, jeżeli chodzi o przesłuchanie stron, to należy stosować się odpowiednio (*cum proportione serventur*) przepisy kodeksowe, które regulują przesłuchanie świadków, a mianowicie kan. 1548 KPK § 2, 1°, 1552 i 1558–1565. Z kolei kan. 1561 KPK, do którego także prowadzi powyższe odesłanie, określa, że podczas przesłuchania świadka dokonywanego przez sędziego lub jego delegata albo audytora, którym ma towarzyszyć notariusz, mogą być obecne następujące osoby: strony, rzecznik sprawiedliwości, obrońca wężła, adwokat (*advocati*). Nie wymienia się w tym przepisie pełnomocnika (*procurator*).

Pytanie, które może się nasunąć, brzmi następująco: Czy brak wskazania pełnomocnika w powyższym wyliczeniu oznacza, że pełnomocnik strony nie może być obecny podczas jej przesłuchania? Brakuje w komentarzach i literaturze przedmiotu odpowiedzi na to pytanie.

Jak podczas prezentacji kazusu wskazano, sąd odpowiedział na to pytanie: *positive* i nie dopuścił do udziału pełnomocnika strony w jej przesłuchaniu, powołując się właśnie na to, że brak w wyliczeniu w kan. 1561 KPK „pełnomocnika”.

3. Oto niektóre z argumentów *contra vocem curiae*, którą powyżej przedstawiono.

a) Należy wprawdzie podkreślić, że kodeksowe przepisy dotyczące świadków mają być stosowane „odpowiednio”. To oznacza, że ustawodawca kościelny nakazał uwzględnienie ewentualnych różnic między instytucjami świadka i strony poprzez takie zastosowanie przepisu, które „może polegać na jego zastosowaniu wprost, zastosowaniu z odpowiednimi modyfikacjami lub na odmowie jego zastosowania ze względu na określone różnice”². W celu ustalenia, o którą z tych sytuacji chodzi, należy posłużyć się wykładnią systemową lub wykładnią funkcjonalną³.

Gdy chodzi o wykładnię systemową (systematyczną), to jej naczelną dyrektywa każe spojrzeć na interpretowany przepis w kontekście całego systemu prawnego

2 L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2002, s. 215.

3 Por. L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2002, s. 215.

i ustalić jego znaczenie ze względu na cel lub cele systemu prawa, do którego przepis należy.

System prawa kanonicznego chroni prawa osób, a szczególnie „wiernych” w rozumieniu kodeksu⁴. Te prawa bowiem wynikają z godności ludzkiej zbudowanej na poważnych fundamentach teologicznych, m.in. fakcie stworzenia ludzi przez Pana Boga i odkupienia ich przez Jezusa Chrystusa oraz zaproszenia każdego człowieka do wspólnoty z Panem Bogiem. Prawa osób uznawane przez Kościół, jako takie i zbudowane na fundamencie godności człowieka, dodatkowo zyskują umocowanie w chrzcie świętym i związaną z tym przynależnością do wspólnoty Kościoła. Z powyższego wynika obowiązek takiej wykładni prawa, która w swym rezultacie zapewni szerszą ochronę praw. Zapewnienie takiej ochrony jest funkcją prawa kanonicznego⁵. Im szersza będzie ta ochrona, tym dany przepis właściwiej będzie realizować swoje zadanie, wpisując się pełniej w system prawa, którego jest częścią.

Z kolei wykładnia funkcjonalna w sensie celowościowym (teleologicznym) odpowiada na pytanie o sens istnienia, potrzebę, zadania i zamierzony kierunek działania w życiu adresatów normy, która ma być wyłoniona w procesie wykładni, jako jej wynik. Bez wątpienia celem przepisów tych regulujących przesłuchanie świadka i strony jest zabezpieczenie ich praw w trakcie procedury poprzez stworzenie warunków do obrony ich praw.

Mając na względzie powyższe ustalenia, obie formy wykładni i systemowa, i funkcjonalna wskazują, że dostosowując przepis kan. 1561 KPK do warunków przesłuchania strony, należy włączyć w ten katalog pełnomocnika, jeżeli strona go wyznaczyła.

b) Świadek w prawie kanonicznym nie może mieć pełnomocnika. Prawo to nie przewiduje takiej możliwości. Instytucja pełnomocnika jest związana ze stronami procesu, a nie ze świadkami. Wynika to m.in. z roli świadka w postępowaniach prowadzonych na podstawie prawa kanonicznego. Świadek jest zobowiązany do osobistego stawienia i złożenia zeznań, co sugeruje, że nie może być reprezentowany przez pełnomocnika, bo zeznań nie można złożyć inaczej, jak tylko osobiście.

Oznacza to, że w kan. 1561 KPK ustawodawca nie mógł wypisać „pełnomocnika”, np. wymieniając go po „adwokacie”. Temu wymuszonemu przez charakter funkcji

⁴ Zob. zwłaszcza kan. 204 i kan. 205 KPK.

⁵ Por. P. Kroczeck, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2017, s. 47–48.

pełnomocnika w procedurze kanonicznej brakowi *in verba legis* „pełnomocnika” należy zgodnie z wolą ustawodawcy zaradzić właśnie poprzez odpowiednie stosowanie przepisów. To spowoduje, że stosując przepis odpowiednio zmodyfikowany, uzyska się zamierzoną przez ustawodawcę normę. W tym przypadku modyfikacja polega na włączeniu do katalogu tych, którzy mogą być obecni przy przesłuchaniu strony, także pełnomocnika.

c) Pełnomocnik działa nie tylko za stronę (np. składając oświadczenia woli), ale i dla strony. Jeżeli strona zostanie pozbawiona pełnomocnika np. w jakiejś czynności procesowej, to jej prawa, w tym prawo dochodzenia swoich praw przed sądem, zostają ograniczone. W omawianym przypadku odmowa udziału pełnomocnika strony w jej przesłuchaniu spowodowała nie tylko naruszenie proceduralnego prawa strony dochodzenia swoich praw przed sądem, przez którym toczyło się przesłuchanie, ale także mogła naruszyć w konsekwencji inne prawo strony, którego dotyczyło postępowanie sądowe.

4. W omawianej sprawie sąd nie dopuścił pełnomocnika do udziału w przesłuchaniu strony. Strona próbowała naprawić *ad hoc* błędną decyzję sądu, ustanawiając swojego pełnomocnika – adwokatem. Sąd się nie zgodził, tłumacząc, że decyzja w tym zakresie należy do biskupa diecezjalnego.

Weryfikując to stanowisko sądu, należy zadać pytanie: Czy strona mogła *ad casum* ustanowić swojego pełnomocnika adwokatem bez zgody (zatwierdzenia) ze strony biskupa diecezjalnego?

5. Wydaje się, że tak. Strona może przecież swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika (kan. 1481 § 1 KPK). Można być jednocześnie pełnomocnikiem i adwokatem. Co do tego nie ma wątpliwości na gruncie tradycji kanonicznej⁶; i to także wynika z prac nad obecnym kodeksem⁷.

Istnieje opinia, że adwokata (także *ad casum*) musi zatwierdzić biskup diecezjalny⁸. Opiera się ją na kan. 1483 KPK: „[...] adwokat ma być ponadto katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zezwoli inaczej, doktorem prawa kanonicznego lub

6 „Utrumque munus, procuratoris et advocati, etiam in eadem causa et pro eodem cliente eadem persona exercere potest” (*Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, „Acta Apostolicæ Sedis” 9 (1917) pars 2, can. 1656 § 4).

7 *Ad can. 88 § 4, „Communicationes”* 10 (1978), s. 269.

8 Tak np. *The Canon Law Letter & Spirit: A Practical Guide to the Code of Canon Law*, London 1995, ad can. 1483, s. 856–857; *Code of Canon Law Annotated: Prepared under the Responsibility of the Instituto Martín de Azpilcueta*, eds. E. Caparros, M. Thériault, J. Thorn, H. Aubé, 2nd ed., rev. and updated of the 6th Spanish language edition, Montréal 2004, ad can. 1483, s. 1163.

w każdym razie prawdziwym ekspertem i zatwierdzonym przez tegoż biskupa⁹. Ta opinia jest najprawdopodobniej błędna, i to co najmniej z kilku powodów.

a) W logice formalnej operacje na zdaniach wykonuje się od lewa do prawa, przy uwzględnieniu ważności spójników. Spójniki „i” (koniunkcja) oraz „lub” (alternatywa) nie mają tej samej rangi w kolejności wykonywania operacji logicznych. Koniunkcja „i” ma priorytet przed alternatywą „lub”, czyli ma przewagę¹⁰.

Przedstawiając interpretowany przepis w postaci zdań: „Adwokat ma być ponadto katolikiem” – p, „doktorem prawa kanonicznego” – q, „skądinąd prawdziwie biegłym” – r, „zatwierdzonym przez tego biskupa” – s, gdzie „*” to koniunkcja, „+” to alternatywa, otrzymuje się następujący rachunek: $p * q + r * s$, który można dla jasności zapisu przedstawić tak: $(p * q) + (r * s)$.

W konsekwencji wykonania logicznych operacji na zdaniach tego przepisu zatwierdzenie dokonane przez biskupa diecezjalnego odnosi się więc tylko do wyrażenia „skądinąd prawdziwie biegłym”. To oznacza, że jeżeli osoba jest „doktorem prawa kanonicznego”, nie musi zostać zatwierdzona przez biskupa.

b) Innym argumentem przeciwko prezentowanej opinii sądu jest norma z kan. 18 KPK, czyli nakaz rozszerzenia w procesie wykładni uprawnień podmiotu, w tym przypadku strony. Gdyby bowiem przyjąć powyższą opinię, czyli konieczność uzyskiwania w każdym przypadku akceptacji biskupa, i to bez wymagania przez

9 Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 2022. W poprzednim oficjalnym tłumaczeniu kanon miał brzmienie: „[...] Adwokat ma być ponadto katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zezwoli inaczej, doktorem prawa kanonicznego lub skądinąd prawdziwie biegłym i zatwierdzonym przez tegoż biskupa”. Różnica polega na dodaniu w nowym tłumaczeniu przecinka przed zwrotem: „i zatwierdzonym przez tego biskupa”. Różnice w tłumaczeniu nie mają znaczenia dla rozwiązania omawianego problemu.

Należy wskazać na jeszcze inne tłumaczenie tego przepisu na język polski, zamieszczone w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. nauk. P. Majer, Warszawa 2011. Omawiany przepis ma w nim następujące brzmienie: „[...] Adwokat ma być ponadto katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zezwoli inaczej, doktorem prawa kanonicznego lub skądinąd prawdziwie biegłym, i zatwierdzonym przez tegoż biskupa”. Dodanie przecinka przed spójnikiem „i” wyłącza obowiązek zatwierdzenia przed nawias i tym samym nakazuje odnoszenie tej dyrektywy do innych przypadków niż okoliczność „skądinąd prawdziwa biegłość” adwokata. Zastosowanie tego znaku interpunkcyjnego jest błędne, bo nie tylko nie odpowiada tekstowi łacińskiemu tego przepisu, lecz zbyt mocno oddziałuje na wykładnię i w konsekwencji kształt normy.

10 K. H. Rosen, *Discrete Mathematics and Its Applications*, New York 2019, s. 11: „Another general rule of precedence is that the conjunction operator takes precedence over the disjunction operator, so that $p \vee q \wedge r$ means $p \vee (q \wedge r)$ rather than $(p \vee q) \wedge r$ and $p \wedge q \vee r$ means $(p \wedge q) \vee r$ rather than $p \wedge (q \vee r)$; zob. W. A. Pogorzelski, *Klasyczny rachunek zdań. Zarys teorii*, Warszawa 1975, s. 9–10.

przepis, aby ewentualna odmowa zatwierdzenia wymagała jakiejkolwiek obiektywnej przesłanki, to wówczas istniałaby bardzo poważna możliwość nadużycia prawa przez biskupa diecezjalnego kosztem prawa strony. Z kolei cel zatwierdzenia przez biskupa osoby, która nie ma doktoratu z prawa kanonicznego, lecz jest „skądinąd prawdziwie biegłą” ma sens, i przez to uzasadnienie, bo kompetencje merytoryczne tego kandydata na adwokata nie zostały jeszcze przez Kościół potwierdzone. Dokonuje tego biskup, zatwierdzając go.

Zakończenie

Podsumowując rozważania dotyczące decyzji sądu, przed którym toczy się proces i który dokonywał przesłuchania strony, lecz nie dopuścił pełnomocnika do udziału w jej przesłuchaniu, należy uznać, że popełnił błąd proceduralny. Ten błąd nie został naprawiony przez sąd, zgodnie z sugestią strony – przez uznanie przez sąd legalności ustanowienia przez stronę pełnomocnika adwokatem *ad casum*. Powyższe dwa uchybienia z pewnością mogą stanowić mocną podstawę ewentualnej apelacji.

ABSTRACT

On the participation of a party's legal representative in their examination in canonical proceedings – an analysis based on a case study

This paper examines whether a party's procurator can be present during the party's interrogation in trials before a church tribunal. The study is based on an analysis of the provisions of the Code of Canon Law, with particular reference to canons 1534 and 1561. The author questions the interpretation of the diocesan court, which, in a particular case, refused the participation of a procurator in the questioning of a party, relying on only the literal wording of canon 1561. The article presents a rich argumentation in favor of the author's position based on systemic and functional interpretation, pointing out the necessity of the appropriate application of the rules on witnesses to the questioning of parties, and provides other arguments that this interpretation better achieves the goals of the canon law system, including the protection of the rights of the faithful. In addition, the article discusses the possibility of ad hoc appointment of a procurator as an advocate, which could solve the

problem of his presence during the interrogation. The article concludes that the tribunal's decision not to allow an attorney to participate in the party's interrogation was wrong.

Keywords: church tribunal, procurator, advocat, can. 1534, can. 1561, can. 1483

ABSTRAKT

O udziale pełnomocnika strony w jej przesłuchaniu w procesie kanonicznym – analiza na przykładzie kazusu

Niniejszy artykuł analizuje kwestię obecności pełnomocnika strony podczas jej przesłuchania w procesach przed sądami kościelnymi. Badanie opiera się na analizie przepisów kodeksu prawa kanonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem kan. 1534 i 1561 KPK. Autorka kwestionuje interpretację sądu diecezjalnego, który odmówił udziału pełnomocnika w przesłuchaniu strony, opierając się na literalnym brzmieniu kan. 1561 KPK. W artykule przedstawiono bogatą argumentację za stanowiskiem autorki opartą na wykładni systemowej i funkcjonalnej, wskazując na konieczność odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących świadków do przesłuchania stron, oraz podano inne argumenty za tym, że ta interpretacja lepiej realizuje cele systemu prawa kanonicznego, w tym ochronę praw wiernych. Ponadto w artykule omówiono możliwość ustanowienia *ad hoc* pełnomocnika adwokatem, co mogłoby rozwiązać problem jego obecności podczas przesłuchania. Konkluzją artykułu jest stwierdzenie, że decyzja sądu o niedopuszczeniu pełnomocnika do udziału w przesłuchaniu strony była błędna.

Słowa kluczowe: sąd kościelny, pełnomocnik, adwokat, kan. 1534 KPK, kan. 1561 KPK, kan. 1483 KPK

BIBLIOGRAFIA

1. *Ad can. 88 § 4, „Communicationes”* 10 (1978), s. 269.
2. *Code of Canon Law Annotated*: Prepared under the Responsibility of the Instituto Martín de Azpilcueta, ed. E. Caparros, M. Thériault, J. Thorn, H. Aubé, 2nd ed., rev. and updated of the 6th Spanish language edition, Montréal 2004.
3. *Codex Iuris Canonici Pii x Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papæ xv auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, „Acta Apostolicæ Sedis” 9 (1917) pars 2, s. 1–593.

4. *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań 2022.
5. Kroczek P., *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2017.
6. Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2002.
7. Pogorzelski W. A., *Klasyczny rachunek zdań. Zarys teorii*, Warszawa 1975.
8. Rosen K. H., *Discrete Mathematics and Its Applications*, New York 2019.
9. *The Canon Law Letter & Spirit: A Practical Guide to the Code of Canon Law*, London 1995.